

Asemănări și deosebiri între sistemele temporale ale limbilor română și germană

de

GABRIEL ISTODE

Deși cele două limbi, româna și germana, urmează în constituirea unității de bază a complexului temporal lingvistic, în mare, modelul gramatic al celor șase valori temporale fundamentale: *prezent, preterit, perfect, mai mult ca perfect, viitor I și viitor II*, acestea, vom vedea, se dezvoltă diferit în tipologia de extindere a valorilor lor în cazul celor două limbi. Astfel, se vor observa la nivelul structurii limbii atât diferențe între cele două limbi pe fondul ariei de cuprindere a modurilor și timpurilor, cât și în valorilor temporale fundamentale în psihosistemul lingvistic.

Alături de mod, timpul reprezintă, în opinia noastră, apreciind din punct de vedere psihosistematic, așa cum ne propunem să abordăm acest studiu, categoria gramaticală fundamentală a unei limbi evaluate. Spunem aceasta întrucât dintre cele cinci categorii gramaticale: numărul, persoana, timpul, modul și diateza — categorii proprii atât limbii germane cât și limbii române, timpul și modul sînt cele care vor trasa, în urma contactului cu discursul unei limbi, în mințile noastre, cadrul imaginar al psihosistemului lingvistic necesar fiecăruia dintre noi pentru a ne putea face înțeleși și pentru a înțelege, pentru a putea comunica, deci pentru a transmite și respectiv a recepționa un mesaj.

Vom prezenta în continuare sistemele temporale gramaticale ale limbilor germană și română privind dintr-o perspectivă transdisciplinară în plan lingvistic-psihosistematic și clasic-gramatical. Complexele *timp* ale limbilor română și respectiv germană vor constitui fundamentul construcției teoretice pe care dorim să o facem aici în încercarea de a stabili asemănările și deosebirile dintre acestea. Avem în vedere temporalitatea numai în măsura în care aceasta ține de „dispoziționarea” timpurilor în cele două limbi: română și germană, cu utilizarea lor în limbă, aspecte pe care le vom considera din punctul de vedere al unei aprecieri de ordin psihosistematic dar și clasic pentru determinarea raporturilor, a asemănărilor și deosebirilor dintre cele două sisteme temporale văzute în cadrul complexului psihosistematic în care acestea se manifestă.

1. Considerații de ordin general

Vom privi aici timpul¹ ca și conceptul gramatical numit în limba germană *Tempus*, și care permite regruparea diverselor forme ale unui verb ce se disting numai prin persoană: astfel formele *face și facem* aparțin aceluiași timp gramatical, numit *prezentul indicativului*, precum și *să facă și să facem* aparțin timpului prezent conjunctiv².

¹ În urma deceniilor de cercetări lingvistice, teoriile și terminologiile privitoare la temporalitatea lingvistică sînt atât de numeroase și variate dar și contradictorii totodată încît în cele ce urmează vom prefera să facem o prezentare a problemei abordate din punctul nostru de vedere, menționînd totuși pe parcurs raporturile cu alte puncte de vedere sau terminologii deja existente. Pe de altă parte, abundența de titluri bibliografice consacrate acestui subiect ne-a obligat să fim selectivi în stabilirea referințelor bibliografice, cu riscul de a fi acuzați de parțialitate.

² Oswald Ducrot / Jean Marie Schaeffer, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, Editura Babel, București, 1996, p. 439.

Iată aici valorile temporale existente în cele două limbi (română și germană) în complexul format prin limitele *indicativului*:

- 1. *Prezentul*, care indică, de cele mai multe ori, desfășurarea unui proces în momentul vorbirii: *fac – mache*;
 - 2. *Trecutul*, care indică desfășurarea unui proces înainte de momentul vorbirii și include:
 - *Imperfectul*, valoare temporală care exprimă un proces desfășurat în trecut, care se desfășoară în același timp cu un alt proces trecut, arătând deseori durata sau repetarea: *făceam – machte*;
 - *Perfectul compus*, care exprimă un proces trecut, terminat în momentul vorbirii și este alcătuit din forme specifice ale verbului auxiliar *a avea* + participiul verbului de conjugat: *am făcut* și din forme ale verbului *haben* sau *sein* + participiul verbului de conjugat: *habe gemacht* sau *bin gegangen*;
 - *Perfectul simplu* – valoare temporală existentă numai în limba română – care exprimă în limba literară un proces petrecut și încheiat în trecut. În limba literară este timpul povestirii la persoana a III-a. În limba vorbită, este folosit însă doar în anumite regiuni ale țării noastre (în Oltenia mai ales) și exprimă un proces terminat de curând: *făcui*.
 - *Mai mult ca perfectul*, care exprimă un proces trecut și terminat înaintea altui proces trecut: *făcusem – hatte gemacht*. A se observa aici diferența de expresie între cele două limbi – aspect pe care îl vom relua mai târziu în lucrare.
 - 3. *Viitorul*, care indică un proces ce se va desfășura după momentul vorbirii. Această formă valorică temporală are forme literare de limbă scrisă și de limbă vorbită. *Viitorul simplu* sau *viitorul I* (*viitorul pentru limba scrisă*) este alcătuit din forme specifice ale verbului *a vrea* + infinitivul verbului de conjugat, în limba română: *voi face*, și din auxiliarul *werden* și infinitivul verbului de conjugat, în limba germană: *werde machen*. *Viitorul pentru limba vorbită* (în limba română) se mai poate forma cu:
 - *o* invariabil + conjunctivul verbului de conjugat: *o să fac*;
 - verbul *a avea* la indicativ prezent + conjunctivul verbului de conjugat: *am să fac*;
 - forme ale verbului *a vrea* rezultate din căderea consoanei *v* + infinitivul verbului de conjugat: *oi face*.
 - *Viitorul anterior*, care arată un proces viitor terminat înaintea altui proces ce se va desfășura în viitor. Este un timp verbal învechit, care a fost înlocuit în limba română vorbită prin *viitorul propriu-zis*. Este alcătuit din: verbul auxiliar *a fi* la viitor + participiul verbului de conjugat: *voi fi făcut*. În limba germană el se formează din verbul auxiliar *werden* la forme variate în funcție de persoană și perfectul verbului de conjugat.
- Alături de acestea avem în limba română următoarele valori temporale în complexul format prin limitele *conjunctivului* și respectiv prin cele ale *condițional-optativului*:
- *Prezent*, care indică un proces desfășurat în prezent sau în viitor. Se formează cu ajutorul conjuncției *să* + forme ale *indicativului prezent* (cu excepția persoanei a III-a): *să fac*.
 - *Perfect*, care indică un proces desfășurat în trecut. Este alcătuit din conjuncția *să* + verbul auxiliar *a fi* + participiul verbului de conjugat: *să fi făcut*;
 - și, respectiv, (pentru *condiționalul-optativ*):

Prezent, care indică un proces desfășurat în momentul vorbirii sau în viitor. Este alcătuit din forme prelucrate ale verbului auxiliar *a avea* + infinitivul verbului de conjugat: eu *aș*, tu *ai*, el/ ea *ar*, noi *am*, voi *ați*, ei/ ele *ar citi*.

Perfect, care indică un proces desfășurat în trecut. Este alcătuit din verbul auxiliar *a fi* la condițional-optativ, prezent + participiul verbului de conjugat: *aș fi învățat*.

Dacă în limba română aria valorilor temporale de cuprindere a acestor două moduri din urmă este relativ restrânsă, în limba germană, prin aria de cuprindere a valorilor temporale ale *Konjunktiv*-ului, se pot înscrie în limbă în set complet toate cele 6 valori temporale pe care le putem întâlni și în aria de cuprindere a *Indikativ*-ului: *present*, *perfect*, *imperfect*, *mai mult ca perfect*, *viitor*, și *viitor II*.

În ceea ce privește aria de cuprindere a modului imperativ, modul verbal care exprimă un proces realizabil în vederea realizării căruia locutorul emite un ordin, o rugămintă, un îndemn, acesta nu are timpuri gramaticale propriu-zise și are forme numai pentru persoana a II-a singular și plural precum și o formă de politețe atât în limba română cât și în limba germană.

2. Precizări contrastive asupra formelor temporale simple și compuse ale modurilor din limbile română și germană

În limba germană se manifestă prin intermediul modului *Indikativ* două valori temporale simple: *Präsens* și *Präteritum* și prin intermediul modului *Konjunktiv*, de asemenea, două: *Präsens* și *Präteritum*.

Aici, limba română prezintă o gamă mult mai extinsă având patru forme simple: *present*, *perfect simplu*, *imperfect*, *mai mult ca perfect*, în timp ce în spațiul aferent conjunctivului român se poate întâlni numai o singură formă simplă: cea de *present*.

În ceea ce privește formele temporale compuse din cele două limbi, găsim în spațiul *Indikativ*-ului patru forme: *Perfekt*, *Plusquamperfekt*, *Futur I*, *Futur II* iar în cel al *Konjunktiv*-ului la fel de multe: *Perfekt*, *Plusquamperfekt*, *Futur I*, *Futur II* în timp ce în cazul indicativului român observăm: *perfect compus*, *viitor*, *viitor anterior*, iar în cazul conjunctivului numai o singură formă compusă: *perfectul*.

Se observă ușor echivalența din punct de vedere cantitativ a încărcării acoperirii valorice temporale în plan vertical, în planul celor două moduri *Indikativ*, *Konjunktiv* atât în cazul formelor simple (2 / 2) cât și al celor compuse (4 / 4), în timp ce în cazul limbii române această încărcare a acoperirii valorice temporale în planul celor două moduri indicativ și conjunctiv atât în cazul formelor simple (4 / 1) cât și al celor compuse (3 / 1) se manifestă în asimetrie. Ar trebui aici totuși menționat și cazul condițional-optativului care apare ca o completare a conjunctivului în alcătuirea valorilor temporale pe care le comportă conjunctivul german. Prin urmare adăugăm în rândul formelor compuse încă două forme ale condițional-optativului: *present* și *perfect*. Obținem astfel o simetrie relativă în cazul formelor compuse din limba română (3 / 3). Dacă însă vom accepta și formele prezumtivului ca forme compuse, se cade din nou – iată de ce numeam mai sus acea simetrie obținută drept relativă – în asimetrie (3 / 5), de data aceasta însă o asimetrie negativă față de cea care se manifesta inițial. Unii gramaticieni acceptă chiar mai multe forme de *timpuri compuse*: „*perfectul compus*, al *indicativului*, *viitorul I* și *II*: *am cântat*, *voi cânta*, *voi fi cântat*, *perfectul conjunctivului* și *infinitivului*, *prezumtivul* (prezent și perfect): *să fi cântat*, *a fi cântat*, *va fi cântând*, *va fi cântat*, *aș cânta*, *aș fi cântat*”³. Să

³ Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Junimea, Iași, 1976, p. 56.

observăm aspectele pe care le prezentăm mai sus, în următoarea schemă, pentru a le putea viziona mai ușor.

	Forme simple	Forme compuse		
Indicativ	4	3	3	3
Conjunctiv	1	1	3	5

	Forme simple	Forme compuse
Indikativ	2	4
Konjunktiv	2	4

Putem afirma aici, în virtutea celor prezentate mai sus cu privire la sensul cercetării noastre, că această asimetrie manifestată în limba română se repercutează asupra „modului de existență al seriilor de unități funcțional analoge în diferitele «subsisteme» ale unei limbi”⁴, prin urmare asupra sistemului lingvistic în sine⁵.

3. Aspecte contrastive la nivel modal — perspectivă psihosistematică

Această asimetrie manifestată în limba română, în sens pozitiv, pe de o parte, și în sens negativ, pe de altă parte, impune gândirii românoide, prin sistemul lingvistic în formare și gata format, după cum l-am văzut reprezentat în figurile din prezentările noastre anterioare, impune deci zonelor, aferente elementelor cu valoare temporală, mai

⁴ Eugen Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Editura ARC, 2000, p. 195. („Principiul sistematicității (sau al structurării sistematice) se referă la modul de existență al seriilor de unități funcțional analoge în diferitele „subsisteme” ale unei limbi [...]. Conform acestui principiu, într-un sistem lingvistic, diferențele funcționale se prezintă – de obicei, sau frecvent – în mod „sistematic”: ele se repetă pentru o serie de unități analoge”. Autorul însă dezvoltă în lucrare pe baza acestor subsisteme prin intermediul acestor trăsături distinctive, combinate diferit, utilizate, un fel de „*conomie*” funcțională.

⁵ A se înțelege prin sistem (după *Dicționarul Explicativ al limbii române* [DEX]: „un ansamblu de elemente/principii dependente între ele și formînd un întreg organizat”) un complex cu *elementele performative fixe* preexistente și activate în și prin utilizarea limbii, și cele *performative evolutive* formate ulterior, și alături de acestea două, sau poate mai bine spus deasupra lor, o a treia formă, cea a unei reprezentări interne – sau așa cum am numit-o în teoria noastră *Anschaung*, forma superioară de organizare a sistemului, complex care poate să funcționeze indiferent de raportul cu „străinătatea”. Acest lucru explică și faptul că „în permanență ne gândim la ceva”, mai mult sau mai puțin conștienți de ceea ce se prelucrează în mintea noastră. De asemenea și cazurile în care ne surprindem spunînd ceva ce nu ar fi trebuit, nu s-ar fi convenit sau nu am fi vrut să spunem, tot în complexitatea acestui univers își găsesc explicația.

Sistemul „*pune ordine într-un domeniu de gândire teoretică*”, mai găsim în DEX. Putem spune: nu numai că pune ordine, ordonează, deci, aranjează informația, stabilește norme conform cărora vor fi produse ulterior și raționamentele, dar chiar poate crea – să le numim „microfilme” care nu mai au decît foarte puțin sau chiar nimic comun cu sistemul extern incident sau cu realitatea. Toate acestea sînt construite tot pe un fundament pragmatic lingvistic și cu o bază rațională dar, am putea spune, nu mai au nimic comun cu componenta pragmatică formativă și formațională, caracteristică discursului extern, ci ele aparțin discursului intern cu componentele sale structurale și sistematice. Deci avem de a face aici cu o permanentă și continuă mișcare a acestor elemente performative evolutive cu cele patru componente structurale și sistematice ale lor, provenite prin intermediul discursului extern. Componentele structurale și sistematice de bază sînt, în opinia noastră, *fonematicul*, *morfematicul*, *semanticul* și *sintacticul*. Raportul de determinare și relațional (germ.: *Verhältnis* – găsim acest termen lămuritor pentru a arăta ceea ce vrem să prezentăm aici) al acestor patru componente este indus de cea de a cincea componentă valorică, fundamentală și formativă: *pragmaticul*. Un *Verhältnis* pozitiv asigură o dezvoltare normală, armonioasă a psiho-sistemului iar *pragmaticul* reprezintă acea parte componentă, integrantă a discursului, care privește utilizarea semnelor de discurs (lingvistic sau de alt tip) sau raportul acestora cu utilizatorii. *Pragmaticul* caracterizează aspecte ale sensului, care sînt dependente de context. Aspectele pragmatice ale sensului includ, în viziunea noastră, interacțiunea dintre contextul de exprimare a unei idei și interpretarea elementelor conținute în această idee.

frecvente în limbă, o utilizare accentuată și, astfel, prin *suprapresiune*, o apreciere într-un anumit sens a sistemului lingvistic.

Pentru a reprezenta aceste raporturi în funcționarea lor în cadrul corpusului unității lingvistice trebuie să le înțelegem după cum sînt poziționate în modelul următor:

imperfect	Prezent	viitor
mai mult ca perfect	Perfect	viitor anterior

Sau, dacă dorim să facem această referire din punct de vedere al raportului valoric strict temporal prin raportarea trecut-prezent-viitor, acest complex spațio-temporal ar trebui înțeles în modul următor:

prezent trecut	Prezent	prezent viitor
trecut trecut	trecut prezent	trecut viitor

O suprapresiune, așa cum aminteam mai sus, efectuată asupra uneia dintre zonele care apar aici, în sistem, marchează, impresionează sistemul respectiv după caz. Sîntem astfel sclavii limbii pe care o vorbim și prin intermediul căreia gîndim, raționăm.

„Fiecare mod poartă cu el un conținut temporal, concretizat în timpurile modului respectiv”, spune Constantin Frîncu în lucrarea sa *Curente și tendințe în lingvistica secolului nostru*, într-o abordare a psihosistematicii guillaumiene⁶. În așezarea și utilizarea timpurilor sau mai bine zis a valorilor temporale caracteristice fiecărui mod se află, prin urmare, originea puterii de impresionare despre care vorbeam anterior a sistemului respectiv. Din punct de vedere psihosistematic, modul, timpul și aspectul trebuie considerate ca fiind momente, faze diferite ale aceluiași fenomen. Avem, astfel, aici, de a face cu un complex tempo-modal care capătă dimensiuni compacte și de extensie. Dimensiunea compactă se creează prin manifestarea timpurilor cu încărcătură reală iar dimensiunile de extensie ale complexului lingvistic iau naștere prin manifestarea timpurilor cu încărcătură de realizabil, posibil, către interiorul extensiei complexului lingvistic, precum și prin manifestarea timpurilor improprii ale infinitivului, ca și corpus cover, care îmbracă complexul format din manifestarea valorilor temporale ale modurilor personale reale și ireale. Trebuie să vedem acest *corpus cover* ca fiind acea parte a complexului spațio-temporal lingvistic care nu poate fi înscrisă în timp, de unde și denumirea de timpuri improprii ale infinitivului.

Prin această non-apartenență sau neînscrisiere într-un timp real proprie infinitivului⁷ se creează un spațiu de nedeterminare temporală lingvistică, categorie fundamentală din punct de vedere psihosistematic lingvistic. Acest spațiu de nedeterminare nu este limitat și reprezintă o extensie a dimensiunii compacte a sferei temporale a realului. În acest proces de înscriere în sistem a acestei categorii fundamentale, componentă formațională dar și formativă a psihosistemului lingvistic – *categoria nedeterminării*, se creează o unitate de tip manșon sau *corpus cover*, cum am denumit-o anterior, care va funcționa ca un întreg fără limite în partea sa superioară, și care va cuprinde, va acoperi și închide, fără a limita însă *dimensiunea compactă* a psihosistemului lingvistic, respectiv, din punct de vedere psihomecanic, sfera reprezentată de manifestarea timpurilor cu încărcătură reală. Acest din

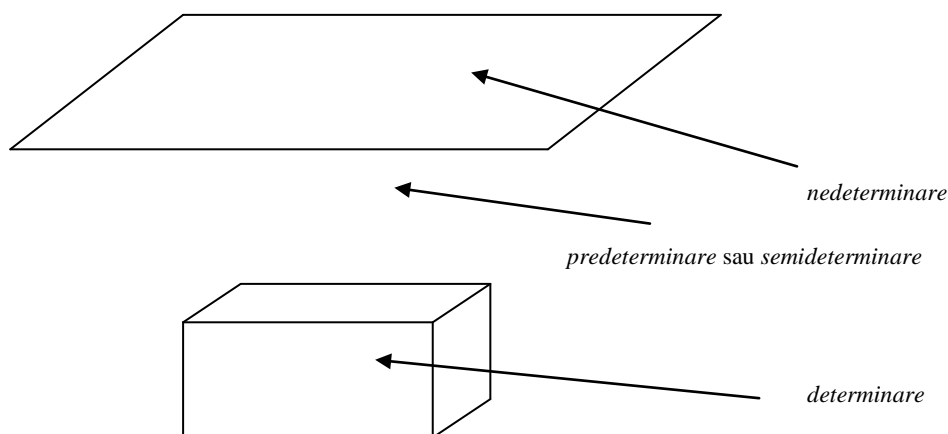
⁶ Constantin Frîncu, *Curente și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Iași, 1997, p. 171.

⁷ A se vedea și reprezentarea precum și explicațiile date de Constantin Frîncu privitor la această formare a *imaginii timp*, așa cum o vede Gustave Guillaume în lucrarea sa, în Frîncu C., *Curente și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Iași, 1977, p. 171.

urmă spațiu reprezintă *dimensiunea compactă* a complexului tempo-modal, acel loc în care se vor naște un timp prezent-prezent, prezent trecut, prezent-viitor, sau trecut-prezent, trecut-trecut și trecut-viitor. Aceasta reprezintă acea dimensiune formațională precum și formativă a psihosistemului lingvistic pe care o vom numi *categoria lingvistică a determinării*.

Rezultă prin îmbinarea acestor două dimensiuni, compactă și în extensie, un spațiu psihosistematic care comportă o *zonă de determinare*, o *zonă de nedeterminare* precum și, la îmbinarea acestor două zone, o altă zonă de intersecție, zona de *semideterminare temporală lingvistică*. Aici se vor petrece toate acele fenomene la nivelul structurii limbii de alegere, prelucrare și transformare (a datelor de natură tempo-modală) a verbului, și tot aici își găsesc bazele existențiale și procesele psihice superioare.

Schema de mai jos reprezintă cele arătate anterior.

Plasarea infinitivului la limita exterioră a unității centrale, „procesorul” sistemului spațio-temporal lingvistic intern rezolvă problema ridicată prin poziționarea infinitivului în starea numită de G. Guillaume *in posse*, „în germen”, în naștere, ceea ce duce la ideea că acesta nu are cum să prezinte forme temporale (fie acestea prezentale și/ sau perfectale).

Modurile își încep înscrierea în timp, practic, cu infinitivul și sînt, prin urmare, incluse în timp. Poate apărea aici senzația de paradox, generată de începerea înscrierii în corpusul tempo-modal, pe de o parte, adică cu grad de manifestare în jurul valorii zero, iar pe de altă parte, de infinitatea caracteristică modului respectiv oferită de absența unei limite propriu-zise în înțelegere, în percepere dar infinitatea infinitivului provine tocmai din neexistența timpului în acest corp modal, din neînscrierea sa în timp, așa cum arătam anterior. Prin poziționarea *momentului* vorbirii: a) în centrul unității sau b) în deplasare către extremitatea acesteia și c) la extremitatea ei, intrăm în categoria gramaticală a determinării, a predeterminării sau respectiv a nedeterminării. Dorim a se înțelege aici prin *momentul* vorbirii nu *timpul* sau *momentul* în care aceasta se produce, ci *mișcarea*, *deplasarea* sau *activarea* produsă în formarea, transeperea vorbirii. Astfel încît, atunci cînd avem de a face cu un timp sau mod gramatical neînscriș în timp ne găsim în *situația nedeterminării*, dacă avem de a face cu unul dintre timpurile și modurile reprezentînd sfera probabilului, a posibilului ne situăm în *situația predeterminării* iar în cazul

timpurilor și modului indicativ precum și manifestărilor tempo-modale de realitate ne plasăm în *situația de determinare* gramaticală.

Paradigma verbală cuprinde, în limbile română și germană, forme care exprimă categoria gramaticală a persoanei și forme invariabile sub aspectul acestei categorii, această distincție constituind, de fapt, varianta cea mai frecvent întâlnită în gramaticile contemporane în prezentarea verbelor. Formele nepersonale se pot alătura destul de greu pronumelor, ele necesită pentru realizarea acestui lucru susținere din partea unei forme mai mult sau mai puțin reale, care se poate înscrie în timpul psihosistematic fără probleme, deci necesită susținere în planul concret al *determinării*. Ele nu pot apărea fără susținere din partea unei forme verbale personale decât în situații improprie, nefirești sau de extrem.

Formele verbale personale exprimă solidar, în afara valorilor de persoană și număr, valorile de timp și de mod, forme caracteristice, după cum am văzut, *situației determinării* (*mergeai*, de exemplu, indică persoana a II-a, singularul, imperfectul și indicativul).

Se naște acum întrebarea: Care sînt acele moduri și timpuri incluse în categoria determinării și care sînt cele care aparțin celei a predeterminării și respectiv a nedeterminării?

Prezentăm aici tabelul formelor verbale finite în limbile română și germană:

Moduri: <i>Limba germană</i>	Indikativ	Imperativ	Konjunktiv				
Moduri: <i>Limba română</i>	indicativ	Imperativ	Conjunctiv		condițional-optativ	Prezumtiv	
Timpul: <i>Limba germană</i>	prezent	Preterit	Perfect		mai mult ca perfect	viitor I	viitor II
Timpul: <i>Limba română</i>	prezent	Preterit	perfect compus	perfect simplu	mai mult ca perfect	viitor I	viitor II

Se poate observa ușor unde intervin deosebiri majore între cele două sisteme, român și german. În plan psihosistematic, la nivelul structurii complexului lingvistic format din manifestarea valorilor temporale ale modurilor personale reale și ireale, *planul determinării lingvistice* este acoperit în ambele limbi, română și germană, de modurile indicativ/ *Indikativ*, *planul semideterminării* sau *predeterminării lingvistice* este constituit din aria manifestărilor modurilor conjunctiv, condițional-optativ, prezumtiv/ *Konjunktiv* în limba germană, iar *planul nedeterminării lingvistice* ia naștere ca urmare a manifestărilor specifice formelor de infinitiv și respectiv *Infinitiv*.

Formele verbale finite nu pot merge dincolo de determinare și semideterminare decât în cazuri izolate, precum nici formele infinite nu pot depăși decât în anumite cazuri limitele nedeterminării. Acest fenomen este însă caracteristic fiecărei limbi în parte și trebuie studiat cu mare atenție.

Iată aici un exemplu al unei forme verbale finite:

<i>tu mergeai / du gingst</i>	persoana numărul modul timpul genul	persoana a II-a singular indicativ imperfect /preterit activ
-------------------------------	-------------------------------------	--

Pentru formarea unei propoziții este nevoie de o formă verbală finită. Ea formează predicatul propoziției, pe cînd o formă verbală infinită nu poate forma predicatul unei propoziții decît în anumite cazuri.

În contrast cu formele verbale finite, formele infinite nu exprimă categoriile persoanei și a numărului.

Un exemplu pentru o formă verbală infinită:

<i>a merge / gehen</i>	modul timpul genul	infinitiv prezent activ
------------------------	--------------------------	-------------------------------

Dacă în limba română, conform majorității gramaticilor actuale, avem patru moduri nepersonale ale verbului⁸, și anume:

- infinitivul
- gerunziul
- participiul
- supinul

în limba germană există numai trei forme verbale infinite distincte:

- infinitivul
- participiul prezent (participiul I – *Partizip I, Präsenspartizip, Mittelwort der Gegenwart*)
- participiul perfect (participiul II – *Partizip II, Perfektpartizip, Mittelwort der Vergangenheit*).

Asupra caracterului *supinului* de mod distinct în limba română avem oarecare rețineri căci el poate fi ușor recunoscut în participiu, în cuplu cu diverse prepoziții și alte forme gramaticale.

Participiul din limba română de asemenea nu comportă caracteristicile unui mod gramatical, el reprezintă, ca și participiul II în cazul limbii germane, o formă non-finită verbală, cu rol de „*participare*”, de susținere, completare a verbului finit, pe care acesta îl însoțește, în mod explicit. Corespondentul acestuia este denumit în limba germană chiar „cuvînt-mijloc al trecutului”. Participiul creează axa sa proprie, a trecutului, axa perfectală, (vezi diagramele de mai jos!) așa cum o numim în lucrarea noastră. Nu poate constitui elementele necesare formării unui mod verbal, căci nu comportă propria sa axă temporală prezentală, el reprezintă doar un anumit spațiu caracteristic unui mod verbal și îl regăsim neexplicit în reprezentările care urmează.

Gerunziul, prin faptul că poate însoți toate cele șase forme temporale de manifestare din *corpusul real* sau din *planul determinării*, de asemenea, nu poate fi considerat mod gramatical, ci, la fel ca și participiul, capătă sensul unei forme non-finite verbale, cu rol de „*participare*”, de susținere, completare a verbului finit, pe care acesta îl însoțește, în mod explicit. Acesta are, se poate spune, *capacitate de rezonanță* în întregul complex lingvistic atît în cazul limbii române cît și în cel al limbii germane, de data aceasta. Corespondentul gerunziului este denumit în limba germană „cuvînt-mijloc al prezentului” – fie acesta un prezent al prezentului, unul al trecutului sau unul al viitorului. Gerunziul creează un spațiu propriu, spațiu care glisează în profunzime față de diagrama corpusului temporal (vezi

⁸ Dorim să numim aceste patru forme de manifestare ale verbului *forme infinite* ale sale, din motive care reies pe parcursul acestei lucrări.

diagramele de mai jos!), așa cum o numim în lucrarea noastră. Nu poate constitui elementele necesare formării unui mod verbal, căci nu comportă propria sa axă prezentală sau perfectală, el reprezintă doar un anumit spațiu-timp de rezonanță caracteristic unei forme specifice unui mod verbal.

În ceea ce privește cea de-a patra formă infinită a verbului, *infinitivul*, din limba română, manifestarea acesteia cu formele sale caracteristice prezentale și perfectale ne-ar putea îndreptăți să o considerăm mod. Ne abținem totuși în a atribui și infinitivului numele de mod întrucât *corpusul cover* pe care acesta îl înscrie spațiului determinării și/ sau predeterminării reprezintă acea parte a complexului spațio-temporal lingvistic care nu poate fi înscrisă în timp, de unde și denumirea de timpuri improprii ale infinitivului, la care am făcut referire anterior. Această formă non-finită de manifestare a verbului reprezintă formele *infinite* ale acestuia.

Infinitivul este plasat, așa cum am arătat și mai sus, la limita exterioară a unității centrale, „procesorul” sistemului spațio-temporal lingvistic intern, modurile începându-și înscrierea în timp, practic, cu infinitivul. Poziționarea infinitivului în starea *in posse*, „în germen”, în naștere, ne arată faptul că de aici începe manifestarea timpului în sistem, cu infinitivul se naște timpul din nedeterminare și crește prin semideterminare în determinarea lingvistică. De aceea infinitivul nu are cum să prezinte forme temporale reale (fie acestea cele prezentale și/ sau perfectale ale sale), după cum afirmam și mai sus. Manifestarea acestor două forme se produce numai pentru a marca constituirea *corpus*-ului *cover* infinitiv asupra celui posibil sau ireal al *Konjunktiv*-ului german sau asupra celui constituit din spațiile temporale constituite de conjunctivul, condiționalul-optativ, precum și de prezumtivul român. Acest manșon asigură, în fapt, o dezvoltare echilibrată a sistemului precum și constituirea unui raport temporal lingvistic complet, care poate asigura fără echivoc acoperirea întregii zone valorice temporale posibile.

Modurile sînt, prin urmare, incluse în timp avînd grade de manifestare de la 0 – gradul de manifestare al formei infinite *infinitiv* la 1 – gradul de manifestare al formei finite reale *indicativ*. Nu poate avea valoare 1 a gradului de manifestare decît indicativul, modul care este capabil de *indicare* și care deci va fi forma de expresie a verbului *in esse*. Între aceste două forme *in esse* și *in posse* se găsesc celelalte moduri din limbile română și germană: conjunctiv, condițional-optativ, prezumtiv, pentru limba română și respectiv *Konjunktiv* în cazul limbii germane, poziționate mai aproape de zona determinării și chiar intrînd în aceasta sau, după caz, mai aproape de zona nedeterminării și chiar pătrunzînd în aceasta. Aceste moduri poziționate în zona semideterminării sau predeterminării vor reprezenta forme *in fieri* ale verbului.

Se observă faptul că nu am amintit aici de celălalt mod caracteristic ambelor limbi, atît română cît și germană, și anume *imperativul*. Am menționat totuși anterior că acest mod are o altă formă de manifestare și nu se înscrie în rîndul modurilor enumerate mai sus, care se manifestă în esență în perspectiva axei abscise a sistemului. Imperativul însă, constituie o formă aparte prin aceea că se manifestă în sensul intensității temporale a sistemului, măsurată în lungul axei oz.

Rezultă astfel o ordine relativă de poziționare a formelor de manifestare temporală în sistemul cu dispunere de tip *corpus – corpus cover* creat de cele trei zone ale determinării, predeterminării și nedeterminării din limba română pe care o reprezentăm în imaginea următoare:

infinitiv
conjunctiv, condițional-optativ
indicativ
conjunctiv, condițional-optativ
infinitiv

simetrică, după cum se observă.

În ceea ce privește ordinea relativă de poziționare a formelor de manifestare temporală în sistemul cu dispunere de tip *corpus – corpus cover* creat de cele trei zone ale determinării, predeterminării și nedeterminării din limba germană aceasta este reprezentată în imaginea următoare și, după cum se vede, se simplifică aparent:

Infinitiv
Konjunktiv
Indicativ
Konjunktiv
Infinitiv

și aceasta simetrică la fel ca în cazul limbii române⁹.

Dacă vom considera afirmațiile de mai sus cu privire la caracteristicile infinitivului, ar putea apărea aici senzația de paradox, generată de începerea înscrierii în corpusul tempo-modal, pe de o parte, adică cu grad de manifestare în jurul valorii zero, iar pe de altă parte, de infinitatea caracteristică formei verbale respective oferită de absența unei limite propriu-zise în înțelegere, în percepere. Nu este însă vorba de un astfel de paradox, întrucât tocmai absența unei manifestări vectoriale temporale în cazul infinitivului constituie motivul pentru caracterul de infinitate a acestei forme de manifestare temporală (zero). Pe de altă parte, prin restrângerea cadrelor de manifestare în cazul conjunctivului român precum și în cel al condițional-optativului (și prezumtivului) se obține în plan prezentat precum și perfectal câte o singură formă valorică temporală și anume cele de *prezent* și respectiv *perfect*. Acest aspect este prezentat și de Constantin Frâncu arătând faptul că modul conjunctiv „nu cunoaște epoci și nivele temporale bine precizate, deci o reprezentare a timpului diferențiat în trecut-prezent-viitor. Prezentul său este un prezent larg, trecutul său este un trecut larg. Această caracteristică opune conjunctivul indicativului, care este singura treaptă cronogenetică care cunoaște o distincție clară în niveluri și epoci temporale”¹⁰.

În ceea ce privește prezumtivul, acesta exprimă un proces prezentat de către locutor sub forma unei bănuieli, a unei presupuneri, fără ca acesta să aibă siguranța că procesul prezentat este real. Din punctul de vedere al conținutului prezumtivul este considerat un mod, iar din punct de vedere formal, un tip de conjugare, deoarece acesta prezintă trei forme pentru trei moduri: indicativ: *voi fi mergînd, voi fi mers*; conjunctiv: *să fi mergînd, să fi mers*; și condițional: *aș fi mergînd, aș fi mers*. Aceste trei forme modale de prezumtiv prezent respectiv perfect exprimă îndoiala, nesiguranța, probabilitatea. Ele pot fi, de altfel, în opinia noastră, văzute ca valori prezumtive ale celor trei moduri separat și nu neapărat

⁹ A se vedea în susținerea afirmațiilor noastre aici și reprezentarea precum și explicațiile date de Constantin Frâncu privitor la stările *imaginii timp și cronogeneză*, așa cum le prezintă Gustave Guillaume în lucrarea sa *Temps et verbe*, în Frâncu C., *Curențe și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Iași, 1977, p. 172.

¹⁰ Constantin Frâncu, *Curențe și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Iași, 1977, p. 173.

ca și constituind un alt mod gramatical, lucru care ne îndreptățește în alegerea noastră de a nu îl considera în determinarea graficului de mai sus al unității psihosistematice *corpus – corpus cover* a manifestărilor temporale verbale.

Modul și timpul se deosebesc de toate celelalte categorii gramaticale prin faptul că, deși sînt exprimate prin sufixe și afixe mobile, care alcătuiesc și caracterizează formele verbale, sînt purtătoare ale unor informații privind enunțul în totalitatea acestuia. Aceste două categorii: timp și mod, stabilesc raporturi între enunț și proces, între enunț și faptul comunicat după cum urmează: *timpul* situează cronologic obiectul enunțului, procesul, față de momentul comunicării, al realizării enunțului, iar *modul* introduce o apreciere proprie subiectului, a emițătorului privind relația dintre proces și enunț. Se creează astfel, prin manifestarea valorilor tempo-modale, un raport de interdependență între subiectul emițător și valorile anunțate.

Categoria gramaticală a modului cuprinde, după cum am arătat anterior, în limbile română și germană, două valori fundamentale: aceea de *proces prezentat ca real*, sigur, și cea de *proces posibil*, incert. Doar un singur mod, *indicativul*, corespunde unui proces real, sigur. Acest fapt plasează indicativul în centrul unității lingvistice, în cadrul *determinării*, și totodată implică acceptarea raporturilor între aceste valori temporale ca fiind acele unități funcționale și descriptive ale matricei lingvistice în formare și dezvoltare a subiectului.

Dincolo de sfera realului, care, după cum am văzut, reprezintă elementul central al unității lingvistice, se constituie, strîns legat însă de zona determinării temporale gramaticale, sfera proceselor posibile, care poate fi concepută ca posibilitate logică sau efectivă sau ca posibilitate afectivă. De aceea, procesul prezentat în enunț ca posibil poate fi exprimat în limba română prin mai multe moduri, în funcție de nuanța suplimentară cu care e asociat: *conjunctivul*, care exprimă un proces posibil, realizabil; *prezumtivul*, un proces posibil, îndoielnic, nesigur, presupus; *condiționalul*, care exprimă un proces posibil a cărui realizare depinde de satisfacerea unei condiții sau poate exprima un proces dorit și, în acest caz, se vorbește de *optativ* (unii autori considerînd procesul ca probabil); un proces prezentat ca posibil poate fi, de asemenea, asociat cu determinarea vorbitorului de a îl vedea realizat, în care caz îmbracă forma *imperativului*. Toate acestea conferă în cazul limbii române o arie foarte largă de manifestare modalității posibile, lucru care poate fi considerat de unii lingviști drept ambiguu, și pe bună dreptate, în unele cazuri.

Această arie largă de manifestare a modalității posibile se va înscrie, după cum arătam și mai sus, în spațiul imediat adiacent corpusului modalității reale, ca un *corpus cover* care necesită de cele mai multe ori sprijin din partea *corpusului real*, cu caracteristică de *determinare*, dar care servește deseori aceluiași *corpus real* în manifestările caracteristice acestuia. Toate aceste manifestări lingvistice se vor înscrie în spațiul *cover* al *determinării lingvistice* numit *spațiu de semideterminare*.

Remarcăm aici, astfel de raporturi se stabilesc numai în cazul limbilor evoluat. O limbă din aria primară, neevoluată, nu necesită existența, sau nu comportă un astfel de spațiu adiacent *corpusului real* sau *spațiului de determinare*, sau, dimpotrivă, nu comportă un *spațiu de determinare*. Predeterminarea, și determinarea (temporală) gramaticală (sau nedeterminarea), în funcție de direcția de dezvoltare a limbilor respective – în sens temporal sau atemporal — se manifestă numai în cazul limbilor din ariile secundă și respectiv terță, limbile evoluat, în momentul de față.

Revenind, *fundamentul corpusului real*, sau al *determinării gramaticale* se găsește în sistemul de valori temporale asociat indicativului, atât în limba română cât și în limba germană. Diferența între cele două limbi, română și germană, constă, din acest punct de vedere, în apariția, în cadrul sistemului limbii române, a formei de perfect simplu, care produce, se pare, un dezechilibru în sistem. Pe lângă această diferență formațională mai există o diferență de transepere creată de forma de mai mult ca perfect din limba română, care în mod normal nu ar trebui să se afle undeva pe spațiul perfectal firesc, ci deplasată undeva înspre fundalul sistemului, dacă putem spune astfel, și ridicată către spațiul prezental, deci într-o zonă net superioară (ca spațializare în urma viziunii noastre asupra sistemului).

El se constituie, se pare, totuși, undeva în spațiul aferent prezentat mai sus, doar prin utilizare în limbă, în discurs, creîndu-și spațiul aferent prin implicite și nu prin explicitate așa cum se întâmplă în cazul celorlalte valori temporale manifestate în limbă.

Dacă numim partea (văzută ca un spațiu tridimensional) constituită din zonele aferente imperfectului, prezentului și viitorului *spațiu prezental* iar partea constituită din zonele aferente mai mult ca perfectului, perfectului și viitorului II (anterior) ca *spațiu perfectal*, atunci cele două timpuri relative (mai mult ca perfectul și viitorul anterior), sînt, după cum am văzut mai sus, în cazul viitorului anterior, caracterizate prin apartenența la *spațiul perfectal*, deci sînt timpuri trecute și se află la o distanță de două spații temporale unitare față de prezentul regent.

Să urmărim acum situația corpusului spațio-temporal caracteristic limbii germane. Avem, analog tezei limbii române, următoarea imagine:

Imperfekt	Präsens	Futur I
Plusquamperfekt	Perfekt	Futur II

Dacă dorim, spre exemplu, să construim diagrama formelor de manifestare temporală fundamentale ale verbului *machen* (rom.: a face) la persoana I singular, obținem:

machte	Mache	werde machen
hatte gemacht	habe gemacht	werde gemacht haben

Toate aceste forme de pe axa prezentală, se poate observa, conțin forme simple de manifestare în componența cărora nu intră forme perfectale, așa cum se întâmplă pe axa perfectală. Aici, toate formele de manifestare comportă componenta perfectală definitorie, forma „gemacht”.

În mod similar limbii române obținem aici imaginea care pune în evidență *gradul de simetricitate* al corpusului temporalității limbii germane. Acest grad de simetricitate al limbii germane reprezintă trăsătura limbii germane a cărei prezență se manifestă permanent în procesul psiholingvistic care se petrece în și prin manifestarea acelei limbi în discurs precum și în gîndire. Obținem astfel un grad de simetricitate nealterat de existența unei alte forme de manifestare a temporalității, cum se întâmplă în cazul perfectului simplu în limba română. Această formă valorică temporală va constitui o formă de manifestare proprie temporalității limbii române și prin manifestarea acestui timp gramatical în limbă, și respectiv a acestui spațiu temporal în complexul lingvistic format, vom avea în cazul limbii române o dezvoltare într-un anumit sens a acestui sistem, formă de manifestare

formațională dar și formativă absentă în cazul limbii germane. Acest fapt duce la întrebarea legitimă dacă aceste situații, stări de fapt conduc la niște efecte pozitive sau negative în formarea noastră ca indivizi, care ar fi acestea atunci și, mai ales, cum putem gestiona aceste forme de manifestare în interesul nostru dar și în perspectiva progresului.

Vorbeam mai sus despre o simetricitate relativă caracteristică limbii române. Dacă alcătuim aici situația corpusului spațio-temporal caracteristic limbii române vom obține, spre exemplu, în cazul diagramei formelor de manifestare temporală fundamentale ale verbului *a face*:

faceam	Fac	voi face
făcusem	am făcut	voi fi făcut

Toate formele de pe axa prezentă, se poate observa, conțin forme simple de manifestare în componența cărora nu intră forme perfectale, așa cum se întâmplă pe axa inferioară. Aici, în limba germană, dacă vom privi diagrama formelor de manifestare temporală fundamentale ale verbului *machen*, toate formele de manifestare comportă componenta perfectală definitorie, forma *gemacht*. În limba română, însă, echilibrul este, se pare, „stricat” de modul de manifestare a formei de trecut trecut, adică cea de mai mult ca perfect. Există în limba română și forma *aveam făcut*, formă învechită, însă, și care ar asigura acest echilibru, după cum l-am numit, al diagramei revenind la un *grad de simetricitate „revenit”* al corpusului temporalității limbii române. Acest grad de simetricitate al limbii nu se manifestă însă în limbajul uzual în marea majoritate prin faptul că utilizarea acestei forme se face în mod foarte restrâns; în acest fel marea masă a vorbitorilor va pierde în valoarea *gradului de simetricitate* a acestui sistem lingvistic¹¹.

Iată aici cât de lămuritoare pot fi denumirile în limba germană ale timpurilor:

Vergangenheit	Gegenwart	Zukunft
Vorvergangenheit	Vorgegenwart	Vorzukunft

unde *Vergangenheit* înseamnă trecut, *Gegenwart* înseamnă prezent, iar *Zukunft* înseamnă viitor. Prepoziția *vor* dă nuanța de „înainte”. Dorim a se înțelege aceasta prin ceva „trecut”, „pre-făcut”, „perfectat”. Obținem astfel fără îndoială cele două axe abscise prezentă și respectiv perfectală pe care le prezentăm mai sus. În ceea ce privește axele ordonate ale trecutului, prezentului și viitorului se poate observa ușor că ele sînt constituite prin recunoașterea celor trei semne comune: *Vergangenheit*, *Gegenwart* și *Zukunft*.

4. Aprecieri contrastive la nivelul finit – infinit între limbile română și germană

Formele verbale finite exprimă în afară de timp și gen și categoriile de persoană și număr. Dacă în limba română, așa cum arătam și mai sus se recunosc la nivel modal cinci forme verbale finite: indicativ, imperativ, conjunctiv, condițional-optativ, prezumtiv, și șapte forme valorice temporale fundamentale, în limba germană regăsim numai trei astfel de forme: *Indicativ*, *Imperativ*, *Konjunktiv* și numai șase forme valorice temporale.

¹¹ Trebuie avut aici în vedere și faptul că manifestarea formelor temporale lingvistice în discursul gîndirii sau în cel vorbit se face în procent diferit, acest fapt avînd implicit repercusiuni asupra componentelor diagramei formelor de manifestare temporală fundamentale ale limbii respective, precum, implicit, și asupra acesteia.

Se poate observa ușor unde intervin deosebiri majore între cele două sisteme, român și german cu implicații în dezvoltarea și cristalizarea structurii limbii, deci în plan psihosistematic. Pentru formarea unei propoziții este nevoie de o formă verbală finită. Ea formează predicatul propoziției, pe când o formă verbală infinită nu poate forma predicatul unei propoziții decât în anumite cazuri.

Formele verbale infinite nu exprimă categoriile persoanei și numărului. Implicațiile (reciproce) în urma stabilirii în plan grafic a structurii psihosistemice în cazul celor două limbi, română și germană, sînt:

1. amplasarea categoriilor persoanei și a numărului în structura limbii în limitele formelor finite;

2. dependența formelor infinite, cel puțin implicită, dacă nu mai mult, de formele finite (în cazul limbilor evolute).

Dacă în limba română avem patru forme infinite ale verbului, și anume: infinitivul, gerunziul, participiul, supinul, în limba germană există numai trei forme verbale infinite distincte: infinitivul, participiul prezent (participiul I), participiul perfect (participiul II).

Toate acestea ne îndreptățesc să emitem o apreciere generală asupra spațiului de determinare și nedeterminare lingvistică din limbile română respectiv germană în sensul că importanța așezării acestor spații determinate lingvistic (incluzînd aici și cele ale nedeterminării) se impune. În acest fel se creează un mod de apreciere, interpretare și înțelegere a lumii, acea Weltanschauung a fiecăruia dintre noi, precum și cea caracteristică unui întreg popor.

Bibliografie

- Arens, H., *Sprachwissenschaft. Der Gang ihrer Entwicklung von der Antike bis zur Gegenwart*, Freiburg/ München, 1974.
- Austin, J. L., *How to do things with words*, Oxford, 1962.
- Coșeriu, E. *Lecții de lingvistică generală*, 2000.
- Ducrot, O./ Schaeffer, J. M., *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, București, 1996.
- Fodor, J. A., *The Modularity of Mind*, Massachusetts Institute of Technology, Massachusetts, 1983.
- Frâncu, C., *Curenți și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Iași, 1977.
- Frâncu, C., *Conjunctivul românesc și raporturile lui cu alte moduri. Privire diacronică*, Teză de doctorat, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 1971.
- Guillaume, G., – *Temps et verbe. Théorie des aspects, des modes et des temps*, Paris, 1929.
- Irimia, D., *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Iași, 1976.
- Saussure, F. de, *Cours de linguistique générale*, Paris, 1971.
- Gherasim, P., *Semiotica modalităților*, Iași, 1997.
- *** *Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, Bd. 4, Dudenverlag, Mannheim/ Leipzig/ Wien/ Zürich, 1998.